

Écht doen wat nodig is: een uitnodiging

Dorien Graas, Annemiek de Klein, Jeffrey Stevens,
Thijs Jansen & Gerard van Nunen

‘Doen wat nodig is’ dreigt tegenwoordig het zoveelste cliché rondom de jeugdhulp te worden. Zeker in een tijd dat veel gemeenten kampen met forse tekorten op de jeugdhulp, gaat deze veelgebruikte frase al snel hol klinken. Er wordt immers juist steeds minder gedaan wat nodig is: in hoog tempo krijgen budgetplafonds, keukentafelgesprekken en wachtlijsten de sector weer in hun greep. Wij zijn ervan overtuigd dat deze terugval in oude, niet-werkende reflexen onnodig is. Een voorwaarde voor verbetering is wel dat alle betrokken partijen weigeren te accepteren dat ‘doen wat nodig is’ een holle frase wordt, door hun werk te (laten) afmeten aan twee simpele kernprincipes: *écht doen wat nodig is en handel alsof het je eigen kind of je eigen gezin betreft*. Deze moeten niet alleen richtinggevend zijn voor de professional, maar net zo goed voor beleidsmakers, politieke bestuurders (op gemeentelijk en landelijk niveau) en bestuurders van organisaties. Van hen allen mag worden verwacht dat ze er alles aan doen om een jeugdhulp tot stand te brengen die aan die twee principes voldoet en zo een jeugdhulprevolutie ontketenen. Dan pas zal zich in Nederland een jeugdhulp kunnen ontwikkelen die gezinnen, kinderen en jongeren adequaat ondersteunt bij de dagelijkse opvoeding met jeugdhulpverleners die naast hen gaan staan en passende hulp bieden, zowel in de basisvoorzieningen als in de specialistische zorg.

Een belangrijk gevolg van het serieus nemen van die twee principes is dat we de pijnlijke gevolgen van niet-beschikbare en niet-functionerende jeugdhulp, die nu bij de kinderen, jongeren en ouders zijn neergelegd, verleggen naar de sector zelf. Daarvoor moeten we de klassieke reflexen waaraan we in moeilijke tijden maar al te snel toegeven onderdrukken: niet meteen om meer geld vragen, niet naar anderen wijzen, je niet verschuilen achter wachtlijsten of instellingsbelangen, en niet nostalgisch terugverwijzen naar een idyllisch verleden dat nooit heeft bestaan. Laat elke partij die nu verantwoordelijk is voor de jeugdhulp bij zichzelf te rade gaan en zich afvragen: draag ik nu werkelijk bij aan een betere en effectievere hulp voor kinderen, jongeren en ouders? Wat kan ik doen om wachtlijsten uit de wereld te helpen? Wat kan ik doen aan de vermindering van regels en administratie? Kan ik zelf toe met minder budget? Ben ik bereid om echt te luisteren naar ouders en ervaringsdeskundigen en daar gevolgen aan te verbinden? Hoe kan ik ervoor zorgen dat jongeren niet meer van de ene instelling naar de andere worden gestuurd,

zonder echt te worden geholpen? Dat jongeren niet langer gesloten worden geplaatst zonder behandeling? Dat kinderen niet langer onderdeel zijn van een diagnosedrift, of eindeloos moeten aanmodderen? Wat kan ik van andere partijen leren? En ben ik uiteindelijk bereid om zelf de pijn te lijden en mij zelfs weg te cijferen, als dat beter werkt voor kinderen, jongeren en gezinnen?

Dit boek is de voorzet voor dat gewetensonderzoek. Er komen pioniers aan het woord die met de vaste reflexen gebroken hebben, die bereid zijn om zich dienstbaar op te stellen en die overduidelijk laten zien dat er een andere, betere jeugdhulp mogelijk is. Er komen ervaringsdeskundigen aan het woord die de urgentie laten zien van een veel betere jeugdhulp. Het bevat tegendraadse ideeën en oplossingsrichtingen die de weg daarheen wijzen. Het laat zien dat kleinschaligheid een belangrijke sleutel tot succes is. Korte lijstjes bevorderen goede jeugdhulp, en dat geldt voor alle relaties die aan de orde zijn: of het nu gaat om de relatie tussen gezin en professional, tussen professional en gemeente, tussen gezin en gemeente of tussen verschillende soorten aanbieders.

De volgende vijf speerpunten vinden wij van groot belang:

1. Schep een omgeving waar vanzelfsprekende steun is voor ouders, kinderen en jongeren

Maak informatie, advies en steun lokaal beschikbaar. Zorg dat kinderen en jongeren hun talenten kunnen ontplooiën en kansen krijgen. Laagdrempelige voorzieningen in de wijk zijn daarvoor cruciaal. Jongeren die het gevoel hebben er zelf niet meer uit te komen of ouders met opvoedvragen moeten zich vrij voelen om advies te vragen of hulp in te roepen. Voor effectieve jeugdhulp geldt: neem de tijd om contact te leggen, om na te gaan hoe de leefwereld van een gezin eruitziet, om onderling vertrouwen op te bouwen. Dan pas kun je écht samen met het gezin gaan doen wat nodig is. Gesprekken, advies en voorlichting moeten toegankelijk zijn zonder dat jongeren direct een label opgeplakt krijgen of een formele verwijzing ontvangen. Het realiseren van zo'n omgeving die structureel ontzorgt en normaliseert, vraagt om een aanhoudende en vasthoudende collectieve langetermijninspanning. Onderken daarom de werkelijke waarde van informele hulp voor jeugdigen. Deze hulp komt alleen tot haar recht als ze serieus wordt genomen, en door gemeenten niet wordt gezien als bezuinigingsmaatregel en door jeugdhulporganisaties niet als bedreiging.

2. Organiseer een sterke en onafhankelijke eerste lijn

Voor het helpen bij problemen is een sterke, onafhankelijke eerste lijn nodig, met teams die bestaan uit verschillende specialisten. Organisatiestructuren en financiering moeten dienend zijn aan deze teams. Deze deskundige eerste lijn kan onafhankelijk de situatie in kaart brengen, om vervolgens zelfstandig te bepalen welke vervolgstappen nodig zijn. Om effectief te helpen moet het hoofdmotief zuiver 'écht doen wat nodig is' zijn: vanuit vakmanschap kunnen en willen ontdekken wat er aan de hand is en van daaruit iets gaan doen, of juist niet. Daarvoor is een open, deskundige, onderzoekende, geïnteresseerde dialoog nodig, die bemoedigt en belangstelling en vertrouwen wekt. Daarbij hoort ook bespreken of en hoe de zelfstandigheid en draagkracht van jongeren en gezinnen versterkt kunnen worden. Dit moet echter wel gebeuren vanuit het juiste motief, namelijk dat zelfstandigheid en draagkracht mogelijk zijn, dat ze gewenst zijn en dat ze aan herstel bijdragen; kortom: omdat het de beste keuze is voor de betrokkenen in de betreffende situatie, en de betrokkenen ervaren dat er naar hen geluisterd is.

Alleen zo kan men oprecht zoeken naar oplossingen in het netwerk en binnen de vrij toegankelijke eerstelijns jeugdhulp. En wanneer het nodig blijkt, moet de deskundige eerste lijn onafhankelijk doorverwijzen naar de specialistische jeugdhulp of het gedwongen kader. De jeugdhulp kan alleen veranderen als de directe belangen van instellingen worden doorbroken.

3. Erken het doorslaggevende belang van gezag en vakkundigheid van jeugdhulpprofessionals

Gemeenten moeten luisteren naar professionals en hen serieus nemen. Professionals weten wat er speelt en hebben de expertise. Verder moeten de professionals de bestaande structuren ondergeschikt kunnen maken aan het gezinsperspectief. De professionals kunnen hun werk alleen goed doen als ze op de hoogte blijven van de laatste inzichten, door her- en bijscholing. Zij hebben kennisinstituten nodig die de beschikbare kennis toegankelijk maken. Zij hebben een organisatie nodig die het lerend werken als leidend principe accepteert en hen daarom faciliteiten voor een goede supervisie, intervisie en monitoring biedt. Zij hebben het onderwijs, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven nodig, die helpen kinderen toekomst te geven. Zij hebben ook financiële ruimte nodig die hen in staat stelt om te reflecteren op hun resultaten en verbeteracties door te voeren. Zij hebben cliënten nodig die hen vertellen wat voor resultaten ze ervaren en welke verbeteringen wat hen betreft mogelijk zijn. Zij hebben een gemeente nodig die hen niet plat afrekent op hun prestaties, maar met hen naar het verhaal achter de cijfers zoekt en ruimte maakt voor verbetermogelijkheden. Risicomijding is een te groot onder-

deel geworden van het werk. Zorg daarom dat professionals hun verantwoordelijkheid kunnen en durven nemen en bied daar als organisatie de ondersteuning voor.

4. Versterk de zeggenschap van ouders en jeugdigen

De positie van ouders, kinderen en jongeren in de jeugdhulpsector moet versterkt worden. Een jeugdhulp die de principes *écht doen wat nodig is* en *handel alsof het je eigen kind of je eigen gezin betreft* serieus neemt, zal dat ook op alle mogelijke manieren sterk willen bevorderen. Het is dan vanzelfsprekend dat ervaringsdeskundigen een belangrijke stem krijgen, dat hulpverleners, jeugdhulpaanbieders en gemeenten werkelijk geïnteresseerd zijn in wat ze beter en anders kunnen doen. Ouders en jeugdigen moeten voortdurend actief invloed kunnen uitoefenen op de jeugdhulp, in de beleidsontwikkeling en in de relatie tussen de professional en het gezin of de jeugdige. Er moet geïnvesteerd worden in de formele en informele positie van ouders en jeugdigen.

5. Investeer in vernieuwers die écht doen wat nodig is en handelen alsof het hun eigen kind of hun eigen gezin betreft

Er zal pas echt iets veranderen als er een einde komt aan de vaste, diep ingesleten bureaucratistische patronen bij de overheid, organisaties en jeugdhulpprofessionals waardoor het jeugdhulpgebruik nog steeds blijft toenemen. Er zal pas echt iets veranderen als niet steeds dezelfde bestuurlijke en financiële belangen, dezelfde aanpakken en dezelfde denkpatronen de nieuwe ordening naar hun hand kunnen zetten. Het is de hoogste tijd dat deze ruimte maken voor vernieuwing. De beoogde nieuwe situatie hoeft niet van begin af aan te worden opgebouwd; die was en is er al, en heeft zich de afgelopen dertig jaar ook met de regelmaat van de klok aangediend. Ze was en is daar te vinden waar de bovengenoemde twee principes echt serieus genomen zijn, waar mensen en organisaties zich tot het uiterste inspanssen om deze in de praktijk te brengen.

Om te komen tot een jeugdhulp die substantieel beter is, zouden we graag zien dat er structureel geïnvesteerd wordt in experimenteren, leren en verbeteren door de Rijksoverheid, gemeenten en jeugdhulporganisaties: samen lerend doen wat werkt. Er moet dan wel worden geïnvesteerd in en met partijen die staan voor vernieuwing, en niet in partijen die de nu heersende benadering willen voortzetten. Ongericht meer geld investeren in de sector is niet de oplossing, vanwege de in dit boek beschreven ingesleten negatieve patronen. In plaats daarvan moeten we meer investeren in vernieuwers die werken volgens de twee kernprincipes; zij laten zien dat het anders kan.

Er zijn inmiddels genoeg vernieuwingsinitiatieven die kunnen bijdragen aan een betere jeugdhulp. Een kleine greep daaruit: de *Het Roer Moet Om*-beweging (huisartsen), de *Dappere Dokters* (huisartsen), *(Ont)Regel de Zorg* (een brede beweging in de zorg, ondersteund door het Ministerie van VWS, VvAA en de *Het Roer Moet Om*-beweging), *GGZopmaat*, *Nieuwe GGZ* en *Hart voor de GGZ* (bewegingen die vernieuwing van de GGZ bepleiten), *Briedis* (een coöperatie van jeugdbeschermers), *Buurtzorg Jong* (een sterke eerstelijns jeugd- en gezinshulp in de wijk), de *JIM*-aanpak (inzetten op informele hulp), *ExpEx* (Ervaringsdeskundigen Jeugdhulp), *WALHALLAb* (leer- en werkplaatsen voor kinderen en jongeren), *Gezinshuis.com* (pleeggezinnen), *UW Ouderplatform* (regionaal platform van ouders en voor ouders van kinderen met een ondersteuningsvraag), *Fier!* (een behandelcentrum voor geweld in afhankelijkheidsrelaties), het opdrachtgeverschap van de gemeente Zaltbommel, *@ease* (de Nederlandse vorm van de Headspace-centra uit Australië), *Integrale VroegHulp* (IVH) en *Garage2020* (innovatiewerkplaatsen).

Laten we zo spoedig mogelijk werk maken van deze vijf speerpunten, en zo invulling geven aan de twee kernprincipes: *écht doen wat nodig is* en *handel alsof het je eigen kind of je eigen gezin betreft*. Om de noodzakelijke revolutie in de jeugdhulp te versnellen, nodigen we alle partijen die zich door dit manifest aangesproken voelen uit om hun kennis, ervaring en krachten te bundelen. Het kan, dus het moet!